

30

מסדר החינוך וההדרכה - המחלקה להרבות חורגות

גלילי ונרות לעיון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ

נח (תשל"א)

פסק ס' פסוק ה'

ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש
מיד כל היה אדרשנו...

א. חשוד ד': אך בסר בפסוק דמו לא תאכלו
ה': ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש...
מה ההבדל בין "אך" ב' ד' לבין "אך" בפסוק ה'?

ב. ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש

בראשית רבה ל"ד (י"ב). (על פי הגהת יפה האר וכן מהות מנחת יחודה
תיאודור-אלבז).

"ואך את דמכם לנפשותיכם" - להביא את החונק עצמו.
יכול כשאול?

(מתנות כהונה: שהפיל עצמו בארץ בעבור שלא יתעללו בו הפלשתים).
ח"ל: "אך".

יכול כהנניה מישאל ועזריה?

(פירוש מהרז"ל: שספרו עצמם לכבשן האש ונכבדו בארץ באמת יותר
היה חפץ שיסתחורו לצורה ולא יושלכו לכבשן ואם
כן הם בעצמם סבבו להם המיתה).

ח"ל: "אך".

רש"י ד"ה ואך את דמכם: אף על פי שהתירי לכם נסילה בשטח בבהמה, את
דמכם אדרש מהשופך דם עצמו.

א' (1) מה ההבדל בין המדרש ובין רש"י בתפיסת המלה "אך"?

(2) מה הסיבה שאין הריגת שאול את עצמו כלולה באסור זה
של אבוד עצמו לדעת?

(3) במה שונה מקרה חנניה מישאל ועזריה שספרו עצמן לפיתה
מסקרהו של שאול המלך שהפיל עצמו בחרב?

ג. ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש

הראב"ע: ...והמפרש "דמכם לנפשותיכם" זה החורג בפשו, הוא רחוק בעיניו

הראב"ע: בסיפה אחרת (ע"פ כ"י, מודפס בספרו של פרידלנדר כרך

הסעם: הנה התירי דם ששעכו דמי חיות והבהמות והעוף ולא אדרש

הדם להעניש השופך. אך את דמכם, שאתם אדם, אדרש. ויש מי
סלמד מזה הכתוב כי אסור לאדם להרג בפשו; גם לסדו אחרים שהוא
רסו לעונש העולם הבא. והפסם - כאשר אמרתי!

חזקוני: (=חזקיה בן מנחם במאה הי"ג למנינם) ד"ה לנפשותיכם.

כתב רש"י אף החונק עצמו...; חשובה לאוסרים אין גיהינום ואין גן עדן.

הסבר מה ענין עולם חבא וגיהינום וגן עדן לפסוקנו.

ד. מיד כל היה אדרשנו

רש"י ד"ה מיד כל היה:

לפי שחטאו דור המבול והופקרו למאכל חיות רעות, הוצרך להזהיר עליהם
את החיות.

רמב"ם הלכות רוצח ב' הלכות ג-ד:

...אבל השוכר הורג להרוג את חברו... או שכפתו והגיתו לפני הארי

וכיוצא בו והרגתו חיה וכן ההורג את עצמו, כל אחד מאלו שופך דמים

הוא ועון הריגת בידו, וחייב מיתה לשמים ואין בהם מיתה בית דין. וסנין

שכך הוא הדין? שנאמר "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" - זה החורג בעצמו

ולא ע"י שליח, "את דמכם לנפשותיכם אדרש" - זה החורג עצמו.

"מיד כל היה אדרשנו" - זה המוסר חבירו לפני חיה לטרפו.

"מיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם" - זה השוכר אחרים להרג את

חבירו. ובפירוש נאמר בשלשם לטון "דרישה", הרי דינם מסור לשמים.

(גליון נח)

רמב"ם שורה נבוכים ב' פרק י"ז (הדעה החמשה):

אסמך זה הגמול לבעל חי שאינו מדבר (אשר לפני כן חסביר רמב"ם שים מאמיניו בו) לא נשמע כלל באמונתו לפנים וגם חכמו החלמוד לא זכרוהו כלל. אבל קצת האחרונים מן הגאונים ז"ל (יש אומרים שכוונתו לרב סעדיה גאון) כאשר ספעתו מכת המעוזליה (כתה מושלמית) ישר בעיניהם והאמינוהו.

רמב"ם ד"ה מיד כל חיה אדרשנו:

המה אני אם הדרישה כמשמעה "מיד החיה" כמו "מיד האדם" להיות בעצם בדבר, ואין בחיה דעה, שחיעצש או תקבל שכר! ואולי יהיה כן בענין זה האדם לבדו, שכל חיה שטרופ אותה - היסרף, כי גזירת מלך היא. וזה טעם (במות כ"א כ"ט) "סקול יסקל הסור ולא יאכל את בשרו" ואיבנו להעניט את בעליו בסמוך, כי אפילו סור הסודר חייב מיתה... ויחלה טעם (סוף ו') "סופך דם האדם" - כל סופך דם, בין חיה בין אדם, והנה דמו נדרש בבית דין ובידי שמים.

ויתכן שיהיה טעם "מיד כל חיה" שחיה הנקטה בשופך הדם ביד כל חיה, כמו (ישע' מ') "כי לקחה מיד ה' כפליט בכל חמאתיה". ואמר: אך את דמכם אורוש ואנקום אותה ביד כל חיה, כי אשלח ברוצח כל חיה הארץ ואשלח בו גם האדם, ולא יבצל מידם...

ואולי הדרישה מיד החיה שלא תטרף האדם, כי כן טעם בטבעם. וסוד הענין, כי בעת היצירה נתן לאדם את כל עשב דורש דורש ואת כל עץ אשר בו פרי עץ לאכלה, ונתן לחיה את כל ירק עשב לאכלה. ואמר הכתוב לעיל (בר' א' ל') "ויהי כן", כי הוא טבעם ומנהגם. ועתה, כאשר אמר לאדם שישחוט בעלי-חיים, והוטעם בטבעם או בטבעם שיהיו בעלי-חיים זה לזה לאכלה, הוצרך לצוות שיהיו שר בעלי חיים לבני אדם שרף לשניהם. והם (בעלי החיים) ייראו מהם ולא יטרפו בהם.

ואמר "אך את דמכם לנפשותיכם" לרמז, כי לא ידרוש דם חיה מיד חברתה, אם כן - נשאר בהם לטרף זו את זו.

וזה טעם הזכירו איסור שפיכת דמים בכאן, מפני שהיתה שחיטה, שהיה המנהג לשפוך דם, כי על דעת רבותינו ז"ל (סנהדרין ג"ו ע"ב) כבר הזהיר אדם הראשון בזה, אבל מפני השחיטה הוצרך לומר: התרתי לכם לשפוך דם כל חי זולתי דמכם לנפשותיכם, שיהיה אסור לכם ולכל החיים, שלא יהיה להם טבע לשפוך אותו.

רמב"ם ד"ה מיד כל חיה:

שיתבנה ביד חיה אחרת להרגה או ביד האדם. ואע"פ שאין גמול ועונש לשאר בעלי-חי אלא לאדם שהוא בעל שכל, בעסק האדם יש להם גמול ועונש כמו שנ' "מיד כל חיה אדרשנו", וב' (חבקוק ב') "ושד בהמות יחיתו", וב' בגמול (מל' א' י"ג) "ולא שבר את החמור".

רמב"ם:

שלא יחשבו בני אדם, מפני שהחיר להם ה' ית' חריגת הבעלי-חי, שיותר להם גם חריגת ב"א, אבל יענישם ה' על זה וישים הפועל להבעת העונש להורג חבירו אחת מן החיות הטורפות.

ר' משה חפץ (מחכמי אטליה במאה ה"ז למניננו, בספרו על התורה) - פלאכת פתשבת:

ראיתי להתמרמר על אנשים, שלמים הם אתנו מבני ישראל אשר פחדו פחד לאמר שה' ית' ישלח השבחתו על כל חי, גם אשר לא מבני אדם. וראיתם לבנך שלא יצויר בשכלם שישפיל ה' רוממותו להשביח על זבוב ועל רמס... (מאריך בסתירות דעה זו ומסכם): וכשר בעיני הדבר שה' ית' המטפיל לראות בשמים ובארץ ישגיח בגבורתו על כל הגבראים מקרני ראמים עד ביצי כינים ויענישם אם יחטאו בחטאם המוגבל, ואם ייטיבו - חנה שכרם אהם. וראיות מדברי חז"ל - הנה רבו מארבה. לבו אתעכב בראיות מספורי התורה... "מיד כל חיה אדרשנו" - אלו דברים ככתבם וכלשונם שיעניש ה' החיה על חריגתה... ואם גבוה מעל גבוה שומר וטבים בשלותו, יושב בשמים רואה את בני האדם, מדוע לא ישגיח בבעלי-חי, האם ערכם רחוק מערכנו מאשר אנחנו מן השמים? וכמה מן החיות מטובחים יותר מאישי האדם??

- (1) מה הבעיה שמעמיד פסוקנו בפני כל חז"ל?
- (2) סדר את כל חז"ל לקבוצות והסבר את השקפותיהם בישוב הבעיה הזו. (שים לב שברמב"ם מובאות דעות אחדות!)
- (3) מה היא הראיה שמביא הרמב"ם מדין שור הנסקל?
- (4) איך אפשר לפרש טעם דין שור הנסקל, אם נקבל את דעת הרמב"ם שגמול לבעלי-חיים "זה לא נשמע כלל באמונתנו...?"
- (5) לאיזו קושינה עונה הרמב"ם בקטע האחרון של דבריו (תחל מן "וזה טעם הזכירו...")?
- (6) מה פירוט דבריו (שם) "שהיה המנהג לשפוך דם?"
- (7) הסבר את דבריו "עד דעת רבותינו כבר הזהיר אדם הראשון בזה". בטעם הזהירו?

תשובות בא לשלוח לבחמה ליבוביץ, קריית עשה ירושלים.